

3. Звіти про стан шкільних бібліотек у м. Львові 1926 // ЦДІА України у Львові, ф. 179, оп. 5, од. зб. 297, арк. 25–26.

4. Звіти про діяльність IX-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського в м. Львові 1932–1937 // ЦДІА України у Львові, ф. 179, оп. 3, од. зб. 411, арк. 63–65.

5. Звіти про перевірку діяльності IX-го державного ліцею і гімназії ім. Я. Кохановського в м. Львові 1934–1939 // ЦДІА України у Львові, ф. 179, оп. 3, од. зб. 429, арк. 12, 18, 53.

6. Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej : Informator / [nauk. red. Bieńkowska B.]. – Poznań, 1998. – S. 331–338.

7. *Ostanek A. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939* / Adam Ostaneck // *Szkice Podlaskie*. – 2009–2010. – Т. 17/18. – S. 165.

**Юлія Наливайко**

## **АРХІВ ЯК ЦЕНТР ІСТОРИКО-ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

В історичних студіях багатьох науковців сьогодення II половина XX ст. позначається як період активних трансформацій суспільства на шляху до інформаційного устрою. Цей проміжок часу характеризується зародженням та активним розвитком наук інформаційно-документаційного циклу, які всебічно вивчають поняття «інформація», «комунікація», «документ» та ін. За словами сучасних дослідників, документознавство як наукова та начальна дисципліна у вказаний період перебувала у стані активного становлення. Накопичення знань про документ, які склали основу для документознавчої теорії, відбувалось завдяки студіям у галузі спеціальних історичних дисциплін (далі – СІД) [1, с. 58–82].

Одним із найпомітніших подвижників історико-документознавчих досліджень у II половині XX ст. вважають Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України), співробітники якого започаткували діяльність постійного теоретико-практичного семінару з архівознавства, джерелознавства та інших спеціальних історичних дисциплін (далі – семінар при ЦДІАЛ України) у 1961 р. [7]. Його учасники проводили історико-документознавчі дослідження, чималу частину яких складала студія у галузі дипломатики та палеографії.

Народження теоретико-фундаментальних праць із дипломатики можливе лише на ґрунті солідного практичного досвіду [1, с. 109]. Одним із центрів практичних та теоретичних досліджень у галузі дипломатики вважають ЦДІАЛ України [1]. Основу цього архіву складають документи, що були створені в середньовічну добу на території західноукраїнських земель. Тож логічно, що саме вони опинились у полі зору досліджень львівських архівістів. Ця тема входила до кола наукових зацікавлень незмінних учасників семінарських занять при ЦДІАЛ України О. А. Купчинського,

Я. Р. Дашкевича, П. І. Захарчишиної та ін. Проводячи низку досліджень у галузі дипломатики, вони вирішували такі завдання: визначення документа і його формуляра, проблема співвідношення форми і змісту документа (О. А. Купчинський) [3]; визначення автентичності документа (О. А. Купчинський, Я. Р. Дашкевич) [3] [4]; детальне висвітлення змісту актових книг та інших судових документів XV–XVIII ст. як невичерпного джерела історії українського народу (П. І. Захарчишина) [10] тощо.

О. А. Купчинський, який, без сумніву, зробив значний вклад у вітчизняні історико-документознавчі дослідження, протягом багатьох років брав участь у роботі та організації семінарських занять при ЦДІАЛ України. Йому належить низка праць із дослідження давніх актів. Наприклад, було запропоновано власні трактування деяких дипломатистичних термінів. Зокрема, він порушував питання визначення таких понять як «документ», «зовнішні ознаки документа» та «внутрішні ознаки документа» [3]. Вагомим досягненням О. А. Купчинського вважають опублікований у співавторстві із Е. Й. Ружицьким «Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233–1799» (1972) [11]. У червні 1975 р. дослідник поділився досвідом наукового описання давніх документів, який був ним набутий під час роботи над каталогом, а саме: методикою застосування «регестового типу документів» [14]. О. А. Купчинський відзначився також у дослідженні історії науково-довідкового апарату до фондів судово-адміністративних установ України XV–XVIII ст. – комплексу найдавніших документів гродських і земських судів, які зберігаються у ЦДІА України, м. Київ та ЦДІА України, м. Львів [2]. Результатом багаторічних студій стало видання у 2004 р. праці «Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть» [13].

Львівські архівісти, в межах своїх наукових студіювань, робили також спроби класифікувати давні актові книги та інші правові документи, що супроводжували діяльність середньовічних установ. Наприклад, із наукових студій П. І. Захарчишиної з'ясовуємо, що в залежності від історичного періоду існування на західноукраїнських землях земських та гродських судів, їх канцелярії працювали з такими видами документів: протоколи, індукти, позови від імені короля, книги реєстрів, книги декретів, зізнання, вписи, протестації, маніфестації, свідчення, записи, вимоги, абдукції, декрети, реляції [9]. Розглядалися і деякі питання датування давніх актів. Наприклад, О. А. Купчинський на засіданні семінару при ЦДІАЛ України 7 травня 1976 р. доповідав про визначення і перевірку дат документів на основі їх зовнішніх ознак [15]. У. Я. Єдлінська порушувала питання про відновлення втрачених або частково пошкоджених документів (доповідь на семінарі при ЦДІАЛ України 13 листопада 1976) [16]. Дослідження автентичності документа в судовій практиці другої половини XVII ст. стало предметом студіювань незмінного «семінарника» Я. Р. Дашкевича [5].

Тож дипломатистичні студії учасників семінару при ЦДІАЛ України полягали у всебічному дослідженні давніх актів та актових книг як одного із найважливіших джерел вивчення історії нашої держави.

Дослідження в галузі дипломатики львівського наукового осередку були тісно пов'язані із палеографічними. За роки найактивнішої роботи семінару при ЦДІАЛ України його учасниками вивчались основні пропедевтичні питання палеографії (Я. П. Кісь) [12], особливості львівського письма XVI–XVII ст. (П. І. Захарчишина) [8], історію рукописів і стародруків у Наддніпрянських районах Івано-Франківської області (Ю. О. Дорош) [6] тощо.

Отже, внесок архівних установ у дослідження в галузі СІД та накопичення знань про документ у руслі сучасних документознавчих тенденцій є актуальним науковим напрямом. Одним із аспектів вивчення цього питання є всебічний аналіз доробку ЦДІАЛ України та заснованого ним постійного теоретико-практичного семінару, що вплинув на активізацію вітчизняних досліджень у галузі дипломатики, палеографії та інших СІД.

### Список використаних джерел та літератури

1. *Бездрабко В. В.* Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток : [монографія] / В. В. Бездрабко. – Київ : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.
2. *Вавричинин М. Г.* [Без назви] / М. Г. Вавричин // *Архіви України.* – 1978. – № 3. – С. 94–95.
3. *Вавричин М. Г.* Семінар з архівознавства і спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР м. Львів / М. Г. Вавричин // *Архіви України.* – 1974. – № 2. – С. 92–94.
4. *Дашкевич Я.* Грамота Федора Дмитровича 1062 року. Нарис з української дипломатики / Я. Дашкевич // *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР.* – 1962. – № 4. – С. 9–20.
5. *Дашкевич Я.* Дослідження автентичності документа в судовій практиці другої половини XVII ст. (Нарис з української дипломатики) / Я. Дашкевич // *Архіви України.* – 1968. – № 1. – С. 20–27.
6. *Дорош Ю.* Рукописи та стародруки в Наддніпрянських районах Івано-Франківської області / Ю. Дорош // *Архіви України.* – 1969. – № 2. – С. 32–36.
7. *Захарчишина П.* Наукова нарада з питань розвитку допоміжних дисциплін / П. Захарчишина // *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР.* – 1962. – № 2. – С. 51–53.
8. *Захарчишин П. І.* Палеографічні особливості львівського письма XVI–XVII ст. / П. І. Захарчишин // *Історичні джерела та їх використання.* – Київ, 1964. – Вип. 1. – С. 189–194.
9. *Захарчишина П.* Писарі й архівісти земських та гродських канцелярій на Західно-Українських землях в XV–XVIII ст. // *Архіви України.* – 1969. – № 1. – С. 15–26.

10. З[ахарчишина] П. Семінар з питань архівознавства і спеціальних історичних дисциплін / П. З[ахарчишина] // Архіви України. – 1968. – № 4. – С. 97.
11. Каталог пергаментних документів центрального державного історичного архіву УРСР м. Львів. 1233–1799 / О. А. Купчинський, Е. Й. Ружицький. – Київ : Наук. думка, 1972. – 675 с.
12. Кісь Я. П. Палеографія : навч. посіб. / Я. П. Кісь. – Львів : ЛДУ, Вищ. шк., 1975. – 78 с.
13. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть : Дослідження. Тексти / О. Купчинський ; Наук. т-во ім. Шевченка. – Львів, 2004. – 1282 с.
14. Купчинський О. Методика наукового описання давніх документів / О. Купчинський // Архіви України. – 1972. – № 4. – С. 52–62.
15. ЦДАЛ України, ф. 1, оп. 1, спр. 813, арк. 38.
16. ЦДАЛ України, ф. 1, оп. 1, спр. 1061, арк. 107–131.

Наталія Осіння

## НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА Й БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧЕНИХ-ГЕОЛОГІВ ТА ГІРНИКІВ УКРАЇНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. НА ОСНОВІ АРХІВНИХ, МУЗЕЙНИХ ТА БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Історична пам'ять любої нації зберігає надзвичайно важливу складову розвитку сучасного суспільства, а саме, культурну спадщину. Вагомий внесок у культурну спадщину України з геології та гірництва у ХІХ – на початку ХХ ст. зробили вчені-геологи та гірники вищих навчальних закладів Києва, Харкова, Львова, Катеринослава (тепер Дніпропетровська), Новоросійська (тепер Одеси).

Різним аспектам діяльності вчених-геологів та гірників було присвячено праці Г. К. Швидько, В. С. Савчука, К. О. Тележняк, П. О. Чорнобай, В. І. Онопрієнко та інших, але узагальнюючого дослідження усього спектру різноманітної діяльності вчених немає.

На основі методів просопографії проаналізовано біографії вчених-геологів та гірників, здійснено аналіз їх науково-педагогічної, громадсько-просвітницької та бібліографічної діяльності, детально опрацьовано комплекс документів із фондів архівів, музеїв та бібліотек України.

Науково-педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність учених найбільш ґрунтовно представлена в багатющих фондах архівів України. Насамперед, це – центральні архіви України (Київ, Львів, Харків), Державний архів м. Києва. Є інформація з цих питань і в державних обласних архівах Луцька, Дніпропетровська, Донецька, Житомира та Одеси. Наприклад, цінні